

ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : Ін-т міжнар. відносин, 2013. – Вип. 115. – Ч. 2. – С. 23–28.

8. Яковюк І.В. Адаптація законодавства України до законодавства європейського Союзу: проблеми теорії і практики / І.В. Яковюк // Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі : наук. доп. – Х. : Оберіг, 2012. – Вип. 1. – С. 5–47.

9. Лісабонський Договір: аналіз впливу на відносини між ЄС та Україною у міжнародній, безпековій та оборонній політиці / упорядники: О.В. Коломієць, М.Ю. Золкіна, Д.В. Голубнов. – К., 2011. – 90 с.

10. Муравйов В.І. Правові засади асоціації України з Європейським Союзом / В.І. Муравйов // Актуальні проблеми міжнародних відносин / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : Ін-т міжнар. відносин, 2013. – Вип. 115. – Ч. 2. – С. 3–16.

11. Hillion Ch. Mapping-Out the New Contractual Relations between the European Union and Its Neighbours : Learning from the EU-Ukraine Enhanced Agreement / Ch. Hillion // European Foreign Affairs Review. – 2007. – № 12. – P. 169–182.

12. Рішення Суду Європейських Співтовариств від 30 вересня 1987 р. у справі 12/86 “Demirel” // European Court Reports. – 1987.

13. Березовська І.А. Правове регулювання відносин Європейського Союзу з асоційованими країнами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / І.А. Березовська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 18 с.

14. Головка-Гавришева О.І. Правові аспекти співробітництва між Європейським Союзом і причорноморськими країнами / О.І. Головка-Гавришева // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Державне управління». – 2013. – Т. 214. – Вип. 202. – С. 31–36.

15. Блищенко І.П. Дипломатическое право / И.П. Блищенко. – М., 1990. – 284 с.

16. Асоціація ЄС – Україна: що це дасть Вам, 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ceas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/association_ua_uk.pdf.

УДК 34/340 (091)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН БАТЬКА Й ДИТИНИ В КОНЦЕПЦІЇ СЕРА ВІЛЬЯМА БЛЕКСТОНА

Ригіна О.М., к. ю. н.,

доцент кафедри історії держави і права та політико-правових учень юридичного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано правові ідеї судді, професора права В. Блекстона в трактаті «Коментарі за законами Англії». Досліджено особливості правового статусу дитини, правове регулювання відносин батька й дитини в Англії в XVIII ст. Установлено ступінь відповідності правового регулювання фактичному станові розвитку вказаних відносин.

Ключові слова: В. Блекстон, правова ідея, дитина, батько, право, обов'язок.

В статье проанализированы правовые идеи судьи, профессора права В. Блекстона в трактате «Комментарии по законам Англии». Исследованы особенности правового статуса ребенка, правовое регулирование отношений отца и ребенка в Англии в XVIII в. Установлена степень соответствия правового регулирования фактическому состоянию развития указанных отношений.

Ключевые слова: В. Блекстон, правовая идея, ребенок, отец, право, обязанность.

Ryhina O.M. THE PECULIARITIES OF THE LEGAL REGULATION OF THE RELATIONS FATHER AND CHILD AT THE CONCEPT OF SIR WILLIAM BLACKSTONE

In the article were analyzed the ideas of the judge and professor of law W.Blackstone in the “Commentaries on the Laws of England”. The peculiarities of the legal status of the child, legal regulation of relations of father and child in England in the XVIII century were researched. The degree of the concordance of the legal regulation factual condition of the development relations was installed.

Key words: W. Blakstone, legal idea, child, father, right, duty.

Постановка проблеми. Правовий статус дитини впродовж століть відрізнявся обмеженістю її прав і свобод, зокрема в Стародавній Спарті новонароджених кволих дітей скидали зі скель, оскільки вважали, що тільки здорові й фізично сильні люди матимуть у майбутньому таких самих нащадків, котрі поповнять склад, здавалось, нездоланної армії. На початку заснування Стародавнього Риму батько вирішував питання про те, чи варто жити його новонародженій дитині. У Стародавньому Вавилоні діти в деяких випадках відповідали за злочини своїх батьків. Можна навести багато інших прикладів, які всебічно ілюстрували обмежений правовий статус дитини в державі, суспільстві та сім'ї, проте він був таким у силу об'єктивних причин. Дитина, а надто малолітня, не може здійснити більшості прав без допомоги батьків (осіб, котрі їх замінять), найперше тих прав, які забезпечу-

ють її виживання й існування. Проблема взаємин батьків і дітей, обсягу їхніх прав і обов'язків століттями цікавила мислителів і законодавців. Однак, покладаючись на різні джерела, найперше неправового характеру (Біблію, моральні норми життя суспільства), вони намагалися виправдати фактично безмежну владу батька над дитиною. Звичайно, окремі правові погляди щодо цієї проблеми сьогодні втратили актуальність, але вони свого часу відповідали вимогам часу, були продиктовані економічними, політичними та соціальними чинниками, впливали на формування визначеного правового регулювання. Вони потребують детального й об'єктивного висвітлення для заповнення прогалин в історико-правовому матеріалі. Саме на основі цих поглядів виникло та набуло подальшого вдосконалення поняття «найкращі інтереси дитини», забезпечення яких мусить бути основним

із завдань сучасної держави. Характер цього завдання має ідеалістичний характер, однак його належне виконання забезпечить виживання, усебічний розвиток, виховання підростаючого покоління.

Видатною постаттю в історії правової думки був сер Вільям Блекстон (1723–1780 рр.). Він був англійським юристом, професором права, автором історичного й аналітичного трактату про загальне право під назвою “Commentaries on the Laws of England” («Коментарі за законами Англії»), який був опублікований у чотирьох книгах у 1765–1769 рр. У ньому була здійснена вперше спроба уніфікувати англійське загальне право, звести його до єдиної системи. За свою грандіозну наукову роботу В. Блекстон отримав лицарський титул. Окремі запропоновані В. Блекстоном концепції були втілені в Декларації незалежності США й Конституції США. «Коментарі за законами Англії» й на сьогодні залишаються важливим джерелом класичних уявлень про загальне право та його принципи. Це одна з головних праць, які вивчаються й на сучасному етапі в юридичних школах Великої Британії і США. Сер В. Блекстон не аналізував закони, він бачив, як закон призначений для регулювання правил поведінки, продиктованих природою або Богом. Таким чином, його метою було точно описати закони, якими вони були. Це дозволило законодавцеві, який опирався на його трактат, змінювати в подальшому закони [2], тобто пристосовувати його до рівня розвитку суспільних відносин.

Значну увагу в своєму трактаті В. Блекстон приділив дослідженню правового регулювання відносин батьків і дітей, відмінностей у правовому статусі дітей, народжених у шлюбі, і позашлюбних дітей, обмежень у спадкових правах позашлюбних дітей, навіть у випадку, коли батько дитини був відомий. У своєму трактаті В. Блекстон критикував окремі положення англійського загального права, інші виправдовував, хоча на сучасному етапі не всі вони відповідають міжнародно-правовим стандартам захисту прав дитини. Однак тривалий час його ідеї були актуальними, зокрема в Англії до прийняття Акта про реформу сімейного права 1969 р., а в США до ухвалення рішень Верховного Суду США наприкінці 60-х – у 70-х роках ХХ ст., згідно з якими були скасовані відмінності в правовому статусі дітей, народжених у шлюбі, і позашлюбних дітей [3; 4]. У Франції ці відмінності були скасовані законом 1972 р., у ФРН – у 1969 р., у Швейцарії – 1975 р. Зміни до законодавства західноєвропейських країн були пов’язані з прийняттям Конвенції про правове становище позашлюбних дітей від 15 вересня 1975 р. [5, с. 207–208].

Ступінь розробленості проблеми. Праця сера В. Блекстона «Коментарі за законами Англії» вивчається в усіх юридичних школах і на сучасному етапі Великої Британії та США, тривалий час на неї посилались судді цих країн під час обґрунтування судових рішень. Здебільшого його правові думки вивчали дослідники історії британського та американського права, зокрема В. Бернам, М. Гроссберг. Автор М. Маслов на підставі його праці встановив особливості англійського прецеденту. Отже, правові погляди В. Блекстона про правовий статус дитини, правове регулювання відносин батька та дитини є малодослідженими й потребують детального висвітлення.

Мета статті полягає в комплексному аналізі правових ідей сера В. Блекстона про правовий статус дитини, правове регулювання відносин батька та дитини, які були сформульовані ним у праці «Коментарі за законами Англії».

Виклад основного матеріалу. У своїй праці В. Блекстон ґрунтовно проаналізував закони й судові прецеденти, які застосовувалися в тогочасній Англії та регулювали всі правові відносини в суспільстві й державі. Як зазначив М. Маслов, аналізуючи судовий прецедент у трактаті В. Блекстона, необхідно враховувати концепції, які були фундаментальними для теорії англійського права в Англії ХVIII ст., зокрема про розуміння загального права як про досконалість розуму, який укорінився в історії. Разом із тим В. Блекстон мислив тими самими категоріями, що й англійські судді вказаного періоду [6, с. 44]. Погоджуючись із думкою В. Блекстона, В. Бернам підкреслив, що англійський суддя був лише «оракулом права». У цій ролі суддя не творив право, воно вже існувало «само по собі», він лише виявляв та оприлюднював його [7, с. 113].

Особливості правового статусу дітей, правового зв’язку між батьком і дитиною В. Блекстон висвітлив у першій книзі, главі 16-й трактату. В. Блекстон визначив особливості правового зв’язку між батьком і дитиною, називаючи його «універсальним у природі». Він «виокремлював» два «види» дітей – законні діти й незаконні, або позашлюбні діти (*bustard*). Законною дитиною була дитина, народжена в законному шлюбі. В. Блекстон покликався на римську правову презумпцію, згідно з якою «шлюб показує, хто є батьком» (“*Pater est quem nuptiae demonstrant*”). Водночас ця спростована презумпція, на його думку, стосувалася й тих випадків, коли батьки дитини одружилися вже після її народження. В Англії це «правило» було звужене, оскільки одруження мало передувати народженню дитини.

У своїй праці В. Блекстон проаналізував правові обов’язки батьків щодо законних дітей, характер батьківської влади над дітьми та обов’язки дітей стосовно батьків. Обов’язок батьків піклуватися про дітей – це «принцип закону природи». В. Блекстон, посилаючись на зауваження Самуеля фон Пуфендорфа, указав, що цей обов’язок був покладений на них не лише природою, а й законами. Породинши дітей, батьки взяли добровільне зобов’язання, оскільки «життя, яке вони дарували, має підтримуватися і зберігатися, а отже, діти мають повне право одержувати утримання від батьків». В. Блекстон, погоджуючись із думкою Шарля Луї де Монтеск’є, підкреслив, що «в усіх цивілізованих державах шлюб робить відомою особу, яка зобов’язана виконувати батьківські обов’язки. Якщо шлюб не був укладений, мати дитини зазнаватиме тисячу перешкод на своєму шляху, сором, розкаяння, обмеження на підставі статі й інших чинників» [1].

В. Блекстон визнав справедливими закони «належних» держав, які зобов’язували батька утримувати дитину, тоді, коли він відмовлявся від цього, «суддя мав знати про це» (“*judex de ea re cognoscet*”). Навіть якщо батько позбавляв дитину спадщини, потрібно було встановити причини цього вчинку, не виключалося, що вони були виправданими. Якщо батько не пояснив причин (у заповіті), його «воля могла бути відкликана». Заповіт міг бути визнаний недійсним “*tanquam testamentum inofficiosum*”, тобто таким, що «суперечить природному обов’язку».

ві батька, оскільки прийнятно мати можливість припустити, що батько втратив розум, якщо склав несправедливий заповіт» [1]. Отже, В. Блекстон припускав, що особа в момент складання заповіту могла перебувати в неналежному психічному стані, який сьогодні ми характеризуємо таким, що не дає змоги розуміти значення своїх дій або керувати ними. Отже, на формування вільної волі спадкодавця вливали окремі чинники, проте він не вказав, які саме. Уважимо, що в цьому випадку йдеться про окреме психічне захворювання, але не виключено, що спадкодавець міг перебувати в стані алкогольного сп'яніння під час складання заповіту, що перешкодило формуванню вільної волі. Вочевидь, це питання розглядалося в кожній справі індивідуально на основі власного життєвого досвіду судді. Це пояснюється тим, що В. Блекстон лише зазначив про «ймовірність втрати розуму спадкодавця» і звів у єдиний трактат положення чинного англійського загального права.

Погоджуючись із думкою С. Пуфендорфа, сер В. Блекстон указав, що виникнення питання про визнання заповіту недійсним не скасувало права спадкодавця позбавити спадщини власних дітей, оскільки потрібно було дослідити мотиви цього вчинку. Однак потрібно пам'ятати, що «кожна людина має або повинна мати, згідно із законами, владу над своєю власністю, але природне право зобов'язує батьків утримувати дітей» [1].

Як зазначив В. Блекстон, батько, мати, дідусь і бабуся бідних і безсилих осіб мали утримувати їх за власний кошт. Якщо батько залишив дітей, церковні старости й наглядачі парафії мали взяти під нагляд його майно. Батьки повинні піклуватися про своїх дітей, зважаючи на такі чинники, як дитинство, хвороба, каліцтво [1]. Отже, вочевидь, В. Блекстон уважав, що у випадку, коли опікунами (піклувальниками) дитини ставали її дідусь чи бабуся, вони мали виконувати весь обсяг батьківських обов'язків щодо дитини. Тобто, на його думку, цими обов'язками були утримання, захист на надання освіти дитині, про які детальніше йтиметься далі.

В. Блекстон зауважив, що закони не містили підстав, які могли б завадити батькові позбавити спадщини дітей, оскільки «майно кожної людини перебуває в її власному розпорядженні на принципі свободи. Утім, можливо, неправильно було б, якщо батько не залишив «необхідного для (забезпечення) прожиткового мінімуму» [1]. Отже, В. Блекстон розмірковував про доцільність установаження обов'язкової частки для неповнолітніх дітей у спадковому майні, яка була б виявом справедливості щодо них.

В. Блекстон зазначив, що переважно серед осіб будь-якого рангу або багатства основна частина майна залишалася старшому синові. У кожному разі суд мав бути максимально впевненим у намірах спадкодавця позбавити спадщини спадкоємців [1]. Отже, у цьому випадку мова йде не стільки про необхідність установаження обов'язкової частки для неповнолітньої дитини, скільки про з'ясування підстав позбавлення її спадщини й установаження відсутності чинників, які могли вплинути на формування вільної волі спадкодавця в момент складання заповіту.

Наступним обов'язком батька вслід за матеріальним утриманням дитини В. Блекстон назвав обов'язок захищати свою дитину, який має також природний характер. Це стосувалося й судових процесів [1]. Тобто, у цьому контексті мається на

увазі інститут законного представництва інтересів неповнолітньої особи в суді в цивільному та кримінальному процесах.

Далі В. Блекстон зазначив, що закон виправдовував батька, коли він захищав дитину від інших. Він навів такий приклад: коли чоловік побив хлопця, котрий бив його сина, і від цього цей хлопець помер, то ці дії не кваліфікувалися умисним вбивством, а вбивством із необережності. На його думку, ця «поблажливність свідчила про тлінність людської природи й обов'язок батька захищати дитину» [1]. Отже, можна зробити висновок про те, що батько, захищаючи дитину, усвідомлював, що без його втручання дитину можуть убити або ж завдати непоправної шкоди її здоров'ю. Разом із тим В. Блекстон не уточнив, коли був убитий хлопець, який бив сина цього батька (у момент заподіяння побоїв чи згодом). Тобто, чи ці дії мали ознаки необхідної оборони в сучасному розумінні, або ж були ретельно спланованими та вчиненими дещо згодом після заподіяння побоїв.

Наступним батьківським обов'язком, як зазначив В. Блекстон, був обов'язок батьків надати освіту дітям, яка відповідала їх становищу. Цей обов'язок, на його думку, був не менш важливий, ніж інші. Покликаючись на С. Пуфендорфа, В. Блекстон зауважив, що важко уявити батька, котрий «надав значну вигоду дитині, а згодом знехтував її культурним і освітнім розвитком, подібно до звіра, що ганебно для самого себе». В. Блекстон указав, що закони багатьох країн у цьому питанні мали прогалини. Однак англійські закони містили доцільні положення щодо виховання підростаючого покоління, коли дітей забирали з бідних сімей і передавали на навчання ремісникам. Багаті люди ж мали власний вибір, чи будуть їхні діти «орнаментом або ганьбою для сім'ї» [1].

Аналізуючи характер батьківської влади, В. Блекстон, зауважив, що «влада батьків над дітьми впливає з їхніх обов'язків, слугує для полегшення виконання ними їхніх функцій, є частково компенсацією за їхню турботу». Покладаючись на давніх римлян, він указав, що вони передали батькові владу в питаннях життя і смерті його дітей, згідно з принципом «хто дав, той має владу забрати» (тим самим виправдовувалися дітовбивства). Згодом римляни почали вважати вбивство дитини тяжким злочином, оскільки дійшли висновку, що «батьківська влада повинна полягати в доброті, а не в жорстокості» (*“patria potestas in pietate debet, non in atrocitate, consistere”*). Водночас, за уявленнями римлян, влада батька мала фактично абсолютний характер. Зокрема, син не міг мати власного майна, поки живий його батько, оскільки це майно було б власністю батька [1]. Щоправда, В. Блекстон не вказав, що Римська держава згодом, не скасувавши принципу батьківської влади, почала поступово розширювати приватноправову самостійність дорослих синів, онуків, правнуків, тобто підвладних членів сім'ї *“pater familias”* (голови сім'ї), упровадивши «військовий пекулій». Цей пекулій охоплював матеріальні цінності, які підвладні члени сім'ї отримали, перебуваючи на військовій службі, та подарунки, отримані від батька чи інших осіб у цей період. Утримувач військового пекулій мав право вільно розпоряджатися ним. Згодом були впроваджені «духовний» і «державний» пекулій, які становили матеріальні цінності, отримані під час служби, мали такий самий правовий статус, як «військовий» пекулій [8, с. 283].

В. Блекстон зауважив, що «розуміння батьківської влади», згідно з англійськими законами, було поміркованим. Батько мав можливість законно й розсудливо виправити свою дитину, захистити її від хитрощів інших осіб, урегулювати належно її життя, запобігати занадто раннім шлюбом. Батько в Англії не мав влади над майном своїх синів, а лише був опікуном цього майна. Якщо він отримував прибутки від майна, коли син був малолітнім, він мав подати звіт про них. Батько, можливо, дійсно мав вигоду від праці дітей, поки вони жили разом із ним, але не більшу, ніж учителі-ремісники від своїх учнів [1].

Законна влада батька над дітьми, якої рідна мати щодо них не мала, а лише право на повагу, як підкреслив В. Блекстон, припинялася, коли вони досягали 21-річного віку, оскільки тоді їм надавали виборчі права (у цьому випадку це стосується тільки синів). До цього часу тривала «імперія» батька щодо дитини. Вона тривала навіть після смерті батька, оскільки він мав право призначити для неї опікуна, якому делегував частину батьківських повноважень. Ця особа могла бути наставником або шкільним учителем, виконуючи обов'язки «*in loco parentis*» (замість батька), маючи батьківську владу [1].

Аналізуючи обов'язки дітей щодо батьків, В. Блекстон зазначив, що вони є «наслідком дії принципу природної справедливості й відплати, оскільки ми природно зобов'язані тим, хто дав нам життя. Ті, хто захищав нас у дитинстві, мають право на наш захист у похилому віці та в разі, якщо вони потребують допомоги. На цьому принципі ґрунтуються всі обов'язки дітей щодо батьків, які визначені позитивними законами». Він був передбачений і афінськими законами, зобов'язуючи дітей надавати утримання батькам, якщо вони бідні. Виняток існував лише для позашлюбної дитини, яку батько не утримував [1].

В. Блекстон, характеризуючи становище позашлюбної дитини, покладався на міркування Ш.Л. де Монтеск'є, згідно з якими, батько цієї дитини «забруднив життя, яке він дав, позбавив її репутації, через що вона все життя несла тягар, що не могло бути виправлене жодним матеріальним утриманням». Закони Англії, як зазначив В. Блекстон, не завжди надавали «законності природному зв'язку, який виник унаслідок незадовільної поведінки батька, але будь-яка дитина однаково захищалася від поганого батька» [1].

Далі В. Блекстон розглянув особливості правового статусу позашлюбних дітей, зокрема батьківські обов'язки щодо них, права та обмеження позашлюбних дітей. Отже, позашлюбною дитиною, як зазначив В. Блекстон, згідно з англійськими законами, вважали дитину, народжену поза законним шлюбом. Він зауважив, що канонічні закони й закони окремих держав не допускали, щоб дитина вважалася позашлюбною, якщо батьки одружилися після її народження. В. Блекстон дотримувався тієї ідеї, що шлюб слугував для встановлення особи, яка мала надавати утримання, захист, підтримку й освіту дитині. Виконання обов'язків щодо дитини вважалось «більш законним», коли вона народилася після укладення шлюбу, ніж коли ці обов'язки виникли стосовно дитини, народженої після укладення шлюбу. В останньому випадку була «велика невпевненість», чи дійсно цей чоловік був батьком і чи мав він піклуватися про дитину.

Сер В. Блекстон, критикуючи римські закони, указав, що згідно з ними дитина могла бути народжена як позашлюбна, але узаконена зго-

дом унаслідок укладення шлюбу постфактум, що «відкривало двері для багатьох махінацій і пристрастей», яким англійські закони запобігали. Наприклад, особа могла бути незаконнонародженою до сорока років, а потім стати законнонародженою, якщо батьки одружились, хоча вона не потребувала виконання батьківських обов'язків щодо себе. Це допускалося в Стародавньому Римі без будь-яких обмежень, навіть 10–20 років після народження особа могла отримати всі привілеї законних дітей. Це В. Блекстон уважав неприйнятним, оскільки «головним стимулом для особи мало бути не просто бажання мати дітей, а бажання народити законних спадкоємців».

Як зауважив В. Блекстон, англійські закони запобігали «непристойності, породженій слабкістю людської природи» [1]. Так, закони забороняли позашлюбні відносини, а винних осіб притягували до відповідальності: засуджували до сплати штрафу або застосування фізичних покарань (побиття батогами для «примусового забезпечення пристойності») [9, с. 198].

В. Блекстон розглянув випадок про позашлюбну дитину, батьки якої одружились у межах кількох місяців після її народження, зазначивши, що закон Англії «був такий поблажливий, що не визнавав цю дитину незаконнонародженою, хоча вона не була народжена у шлюбі. Однак цей інцидент міг трапитися тільки один раз (щодо однієї дитини), усі інші діти повинні бути народжені «в межах правил честі громадянського суспільства» [1]. Отже, діти, народжені напередодні шлюбу, вважалися позашлюбними дітьми. Це стосувалося й дитини, яка народилася протягом тривалого часу після смерті чоловіка її матері, і, зважаючи на «звичайний термін вагітності, він не міг бути батьком дитини». У цих випадках існувала «деяка невпевненість», оскільки закон був неточний щодо кількох днів. У такому разі вдова підозрювалася в тому, що мала намір допустити неналежного спадкоємця до майна, що в минулому вважалося «найбільш зухвалою крадіжкою і каралося смертною карою». Отже, варто було встановити, чи була жінка вагітною на момент смерті чоловіка. У будь-якому випадку дитина мала народитися впродовж 40 тижнів із дня смерті чоловіка її матері, щоб уважатися законнонародженою. Проте, якщо чоловік помер, а вдова вийшла заміж і дитина народилася в межах цього терміну, вона могла бути дитиною одного з двох чоловіків. Мати ж дитини, як правило, указувала на того з них, кого вважала більш «вигідним». Щоб запобігти ситуації, вдова не повинна була виходити заміж у межах «року жалоби» («*infra annum luctus*») [1]. Ця практика була слухною, на думку В. Блекстона, передана англійцям від стародавніх римлян.

В. Блекстон розглянув випадки, коли діти, народжені у шлюбі, могли вважатися незаконнонародженими, що, вочевидь, по-перше, мало захистити спадкові права інших дітей, які були дітьми її чоловіка, по-друге, звільнити чоловіка від обов'язків щодо нерідної дитини. Наприклад, якщо чоловік матері дитини був за межами королівства Англії, як зазначалося в законі, «*extra quatuor maria*» («за чотирма морями»), за дев'ять місяців до народження дитини й ніякого «доступу» до дружини не мав, ця дитина вважалася позашлюбною. Однак, за загальним правилом «*praesumitur pro legitimatione*» («законність допущена»), цей чоловік повинен був уважатися батьком, якщо не було доведено, що на момент імовірного зачаття він перебував в іншому місці.

Діти, народжені під час роздільного проживання подружжя («відлучення від ложа і столу» (*“mensa et thoro”*), уважалися позашлюбними, якщо не було доведено, що чоловік мав «доступ» до дружини й не заперечив цього. Якщо чоловік був похилого віку, його батьківство могло бути також поставлене під сумнів [1].

Як зазначив В. Блекстон, закони Англії не зобов'язували батька позашлюбної дитини її утримувати. Чоловік не мав права одружуватися на своїх сестрі чи доньці, які були позашлюбними. Якщо жінка в суді під присягою вказувала на конкретного чоловіка як на батька дитини, суд мав викликати цього чоловіка, щоб він визнав або заперечив батьківство. Якщо батьківство встановили, суд повинен мав зобов'язати чоловіка утримувати дитину. Якщо чоловік довів, що «не був» із матір'ю дитини, або якщо в цієї жінки трапився викидень, коли вона була вагітна дійсно їхньою спільною дитиною, чи перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, він звільнявся від зобов'язань щодо дитини [1].

Якщо «передбачуваний» батько дитини чи її мати покинули місце постійного проживання, переховуючись від виконання обов'язків щодо неї, суд мав конфіскувати їхнє майно, щоб забезпечити її утримання [1]. В. Блекстон критикував закони Англії, які не містили норму про примусовий допит жінки, яка народила позашлюбну дитину, щодо того, хто був її батьком. Якщо це приховувалось, від цього страждали сама жінка й дитина, а чоловік уникав зобов'язань [1]. Однак на практиці суди вимагали від жінок, які народили позашлюбних дітей, указувати на їхніх батьків, щоб притягти їх до відповідальності й зобов'язати утримувати дітей. Зможні чоловіки здебільшого могли зігнорувати такі судові розгляди або сплатити мінімальні штрафи. У бідних чоловіків могли конфіскувати власність або засудити їх до позбавлення волі.

Щоб уникнути таких «принизливих» судових розглядів, на яких незаміжні жінок допитували щодо батьківства дітей, вони переїжджали до іншої місцевості [9, с. 198]. Згідно із законом, законнароджена дитина мала проживати в парафії свого батька, а позашлюбна дитина – у парафії матері, оскільки батька вона не мала. Якщо жінка, яка мала позашлюбну дитину і, підробивши судові рішення чи як бродяга, оселилася в парафії, до якої вона не належала, дитина мала бути передана в парафію, звідки була незаконно переміщена чи до якої належала її мати [1].

В. Блекстон зазначив, що правовий статус позашлюбної дитини був обмежений. Ця дитина мала статус *“filius nullius”* («не син») або *“filius populi”* («син людей»). Якщо позашлюбна дитина отримувала прізвище батька, вона не мала права спадкувати його майно та майно родичів батька [1]. Хоча ще в 1576 р. в Англії був прийнятий закон Єлизавети про опіку над бідними, згідно з яким батько позашлюбної дитини мав її утримувати, але закон не зобов'язував його прийняти її у свою сім'ю [9, с. 198].

Позашлюбна дитина не мала права набути духовного сану, хоча В. Блекстон уважав цю доктрину застарілою, оскільки в цьому разі не було відмінностей (у статусі) між позашлюбною й законно народженою дитиною. Проте позашлюбна дитина, як зазначалося, не мала права спадкувати. Це правило діяло для того, що «захистити безневинне потомство (законнароджених дітей) від злочинів батька». Зважаючи на це, позашлюбна дитина могла набути право спадкува-

ти майно батька тільки на підставі нормативного акта парламенту, але не інакше [1]. Тобто, суди не повинні були створювати такі судові прецеденти, які обмежували спадкові права дітей, народжених у шлюбі.

Висновки. Оскільки В. Блекстон систематизував і проаналізував чинне англійське право XVIII ст., на основі дослідження його праці «Коментарі за законами Англії» були встановлені особливості правового статусу дитини цього періоду, невід'ємними елементами якого були сукупність прав і обов'язків щодо них їхніх батьків. Особливості статусу дитини зумовлювались тим, чи законно народженою вона була, а також соціальним і матеріальним становищем її батька, якщо вона була народжена у шлюбі. Отже, можна зробити висновок, що, по-перше, крім мінімальних батьківських обов'язків (утримання, захист, освіта, яка відповідає статусу), особи високого соціального становища повинні були мати більший обсяг обов'язків, які входили в цю «тріаду». Разом із тим, зважаючи на високе соціальне становище чоловіка, держава фактично не втручалася в сімейні відносини, зокрема щодо неналежного виконання батьківських обов'язків. По-друге, у тогочасній Англії діяли досить упереджені уявлення про неналежний статус позашлюбних дітей, які на сучасному етапі суперечать положенням низки міжнародних актів про права дитини, передусім Конвенції про правове становище позашлюбних дітей 1975 р., Конвенції про права дитини 1989 р. Власне їх прийняття було зумовлене дією теорій, які виникли в окремих державах ще в епоху стародавніх часів, в інших – в епоху феодалізму, продовжували бути незмінними фактично до ухвалення цих міжнародних актів. Такий стан речей пояснювався необхідністю законодавчо забезпечити моральність населення та запобігти випадкам можливих безпідставних судових позовів у справах про спадщину. Щодо актуального й на сучасному етапі варто вказати про фактично незмінне розуміння зобов'язань особи щодо своїх батьків, що свідчить перенесення на дорослих дітей таких у минулому обов'язків, які повинні були виконувати їхні батьки, як утримання й захист.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Blackstone W. Commentaries on the Laws of England / W. Blackstone [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lonang.com/library/reference/blackstone-commentaries-law-english/>.
2. William Blackstone. New Word Encyclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.newworldencyclopedia.org/entry/William_Blackstone.
3. Family Law Reform Act of 1969 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1969/46>.
4. Illegitimacy. Justia US Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.justia.com/constitution/us/amendment-14/90-illegitimacy.html>
5. Зенин И.А. Гражданское и торговое право зарубежных стран : [учебное пособие] / И.А. Зенин. – М., 2009.
6. Маслов М.Ю. Трактат Уильяма Блекстона «Комментарии к законам Англии» и доктрина прецедента в Англии во второй половине XVIII в. / М.Ю. Маслов // История государства и права. – 2009. – № 17. – С. 44.
7. Бернам У. Правовая система США / У. Бернам ; пер. с англ. – 3-й вып. – М., 2006.
8. Підпригора О.А. Римське право : [підручник] / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009.
9. Grossberg M. Government the hearth: Law and the family in nineteenth-century America / M. Grossberg. – The University of the North Carolina Press, 1985.